

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

Н.П. КАРАЧИНА, к.е.н.

Вінницький національний технічний університет

Здійснено аналіз сутності поняття «модель економічної поведінки» через призму історичної ретроспективи становлення окремих етапів, напрямків, наукових течій економічної думки, які сформували різні підходи до розуміння економічної поведінки. Сформовано та обґрунтовано авторську інтерпретацію категорії «модель економічної поведінки».

Накопичені в ході еволюції економічних основ сучасної цивілізації проблеми, а також зростання в останній час ролі факторів невизначеності та нестабільності економічного середовища свідчать про актуалізацію завдання пошуку концептуальних варіантів ефективного розвитку інституту сучасного підприємства. Загалом проблема, як вважаємо, полягає у вичерпанні можливостей поширених до останнього часу підходів та відповідних категорій у забезпеченні адекватної ідентифікації стану, причинно-наслідкових механізмів та перспектив трансформації підприємства як основи та первинного ланцюга соціально-економічного базису суспільства.

Оснovo авторського уявлення про альтернативний методологічний базис подібного аналізу складає твердження про перспективність і більш глибоку, порівняно із традиційними підходами, наукову об'єктивність концепції аналізу підприємства на основі всебічного дослідження закономірностей його поведінки. При цьому, розуміючи таку поведінку як складний комплекс поєднання соціально-економічних і ментально-психологічних чинників, виділили як окремий самостійний блок наших дослідження аналіз саме економічної поведінки підприємства, що так чи інакше можна вважати відображенням сумарного безпосереднього чи опосередкованого вплив всіх інших чинників. Звідси категорію «економічна поведінка підприємства» розглядаємо як провідну для пояснення закономірностей ефективності функціонування підприємства з огляду на величезну кількість факторів, що визначають модель такої ефективності та з врахуванням складних комбінацій сумарного їх впливу. В свою чергу, глобальні трансформаційні процеси, що супроводжують пострадянський етап розвитку вітчизняних підприємств і які відображають радикальні зміни самих різних аспектів життєдіяльності останніх, дають підстави для визначення без перебільшення унікальних особливостей реалізації категорії „економічна поведінка” та „економічна поведінка підприємства” в Україні, на пострадянському просторі в цілому, а також стосовно репрезентативного підприємства як універсального інституту, який функціонує за загальними закономірностями у будь-яких соціально-економічних умовах.

Проблеми визначення сутності економічної поведінки стосуються дослідження багатьох відомих зарубіжних вчених-економістів. Це, зокрема, А. Сміт, П. Хейне, А. Маршалл, Ф. Хайєк, К. Маркс, М. Вебер, Г. Шмоллер, Т. Веблен, У. Мітчелл, Дж. Коммонс, Р. Коуз, Дж. Б'юкенен, Г. Саймон, Д. Норт, Й. Шумпетер, В. Зомбарт. Значний внесок у визначенні етимології економічної поведінки підприємств зробили такі сучасні вітчизняні науковці, як Н. Шibaєва, Г. Капленко, М. Гуревичов, В. Войтко та А. Азриліян. У той же час недостатньо опрацьованими є еволюційні засади детермінації моделі економічної поведінки підприємств, фірм, організацій.

Методика досліджень.

Дослідження сутності моделі економічної поведінки ґрунтується на поєднанні монографічного та еволюційного методів пізнання для ознайомлення з науковими працями вітчизняних та зарубіжних вчених.

Результати досліджень.

Досліджуючи еволюцію сутності економічної поведінки та розкриваючи її спонукальні чинники, неодноразово акцентували увагу на визначених моделях поведінки. Проте це спостерігалось лише крізь спектр наукових результатів як апіорі. Вважаємо за необхідне сформулювати авторський погляд на визначення категорії «модель економічної поведінки» для побудови прикладних моделей поведінки суб'єктів господарювання.

Науковий пошук розкриття даної категорії обмежився енциклопедичними даними. Так, в економічному словнику під редакцією А. Азриліяна зазначається: «Модель в науці – це образ, аналог будь-якого об'єкта, процесу чи явища. *кін. цит.*» [1]. В економічній енциклопедії С. Мочерний трактує: «Економічна модель – спрощена уява про дійсність, абстрактне уявлення окремих явищ та процесів економічної системи загалом, втілене у формі економіко-математичної моделі. *кін. цит.*» [2]. У великому тлумачному словнику сучасної української мови наводиться таке визначення: «Модель економіки – опис математичними методами процесів, що відбуваються в економіці. Модель росту – теоретичний апарат в економіці для вивчення можливих траєкторій розвитку економічної системи. Модель сфери споживання – опис у математичній економіці формування попиту споживачів на товари та послуги в залежності від зовнішніх чинників. *кін. цит.*» [3]. У [4] розкривається сутність економічної моделі: «Модель (економічна) - математичний образ фірми, компанії, ринку чи будь-якої іншої реалії, що ґрунтується на економічній теорії. *кін. цит.*». Ми поділяємо думку стосовно того, що модель поведінки – це є опис поведінки як процесу, що відбувається в економіці. Поряд із цим маємо іншу позицію щодо використання лише математичних методів у вивченні процесів економічної системи. Переконані, що є доцільним також використання інших методів при описі економічних процесів, що є предметом подальшого наукового пошуку. Результати власних досліджень щодо еволюції економічної поведінки дозволяють вважати правомірним відокремлення мотивів та пріоритетів поведінки як основи формування моделі економічної поведінки [5]. Вочевидь наведений процес формування категорії «модель економічної поведінки» (рис. 1) обумовив правомірність та доцільність

її розкриття в такому контексті: модель економічної поведінки - це опис логічного зв'язку мотивів та пріоритетів економічної поведінки суб'єктів.



Рис. 1. Процес формування категорії «модель економічної поведінки»

Представлена авторська інтерпретація сутності моделі економічної поведінки здатна висвітлити закономірності як внутрішньоорганізаційного функціонування, так і його наслідків. Поряд із цим формування моделі економічної поведінки передбачає досягнення адекватного рівня прогнозування дій у відповідь на зовнішні та внутрішні зміни, діагностування природи таких дій та визначенні механізму управління ними.

Відповідно до наведеного визначення та виявлених відмінностей між окремими фундаментальними напрямками економічної думки, що обумовлені різними концептуальними підходами до розкриття сутності моделі поведінки окремого економічного суб'єкту та відповідно пріоритетних мотивуючих чинників і причинно-наслідкових механізмів, вважаємо правомірним відокремити ряд моделей економічної поведінки суб'єкту, а саме: канонічну, меркантилістську, політекономічну модель поведінки «економічної людини», неокласичну модель, марксистську соціополітичну модель економічної поведінки, соціокультурну модель, кейнсіанську психологічну модель, інноваційну модель Й. Шумпетера, інституціональні моделі економічної поведінки, у т.ч. інституціонально-інстинктивну модель Т. Веблена, модель колективної поведінки Д. Коммонса, модель адміністративної людини Г. Саймона, модель інституціональної людини Г. Клейнера (рис. 2). Основу такої типізації склали детермінантні фактори, що визначали особливості кожної моделі, а саме: дуалізм категорій раціональності та ірраціональності, окрема група морально-етичних факторів, пріоритети набуття соціального статусу, особливостей колективної поведінки, фактори, обумовлені інстинктами, пріоритети збагачення (покращення власного матеріального стану), владно-політичні фактори, пріоритети раціонального вибору, соціокультурні фактори, суб'єктивно-психологічні фактори, пріоритети уникнення ризику, фактори інституціонального впливу та ін.



Рис. 2. Узагальнені еволюційні моделі економічної поведінки суб'єкту

Висновки. Зазначене дозволяє вважати правомірним, що на основі опису та пояснення моделі поведінки у фундаментальних для еволюції економічної думки працях відбувалася головна дискусія про взаємозалежність економічних та суспільних законів існування цивілізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большой энциклопедический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 4-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 2000. – 1088 с.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2001. – 864 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovnyk.net/?swrd=?CC?EE?E4?E5?EB>
4. Вікісловник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wiktionary.org/wiki/%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%...>
5. Карачина Н.П. Еволюція категорії економічної поведінки: ретроспективний і методологічний аспекти // Матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток наукових досліджень'2008», м. Полтава, 24-26 листопада 2008 р.: - Полтава: Вид-во «ІнтерГрафіка», 2008. – Т.13. – С. 69-72.

Осуществлен анализ сущности понятия «модель экономического поведения» сквозь призму исторической ретроспективы становления отдельных этапов, направлений, научных течений экономической мысли, которые сформировали разные подходы к пониманию экономического поведения. Сформировано и обосновано авторскую интерпретацию категории «модель экономического поведения».

The analysis of essence of concept is carried out «model of economic behavior» through the prism of historical retrospective view of becoming of separate stages, directions, scientific flows of economic thought, which formed different approaches to understanding of economic behavior. It is formed author interpretation of category «model of economic behavior».